

Блок 1. Історичні умови формування української державності

Урок 7. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ. Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького. Становлення Гетьманщини

Історія України • ПМ • I курс • 1 година

Головна думка

Козацтво стало новою військово-соціальною силою українського суспільства. У середині XVII ст. повстання під проводом Богдана Хмельницького переросло у Національно-визвольну війну і створення козацької держави - Гетьманщини.

На уроці потрібно зрозуміти	Після уроку студент/студентка зможе
причини виникнення козацтва; Запорозька Січ як військово-політичний центр; причини війни 1648 р.; основні битви і дипломатія Хмельницького.	пояснювати ключові поняття; називати основні дати; аналізувати причини й наслідки; робити короткий історичний висновок.

Дата	Що запам'ятати
1556	заснування укріплення Дмитром Вишневецьким на Малій Хортиці.
1648	початок Національно-визвольної війни.
1648	битви під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями.

Матеріал подано як готовий конспект-презентацію: його можна показувати на екрані або роздати студентам для самостійного опрацювання.

1. Карта уроку: логіка вивчення теми

Крок	Питання уроку	Що потрібно запам'ятати
1	Причини виникнення козацтва	причини → перебіг → наслідки → значення
2	Запорозька січ як військово-політичний центр	причини → перебіг → наслідки → значення
3	Причини війни 1648 р.	причини → перебіг → наслідки → значення
4	Основні битви і дипломатія хмельницького	причини → перебіг → наслідки → значення
5	Гетьманщина як форма державності	причини → перебіг → наслідки → значення

Проблемне питання

Яке значення мала тема «Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ. Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького. Становлення Гетьманщини» для розвитку українського суспільства, державності або національної ідеї?

Поняття	Навіщо потрібне на уроці
Козацтво	допомагає точно пояснити явище: вільна військова спільнота прикордоння.
Запорозька Січ	допомагає точно пояснити явище: укріплений центр козацького життя за Дніпровими порогами.
Гетьман	допомагає точно пояснити явище: керівник козацького війська і держави.

2. Історичний контекст

Тема уроку розкриває один із ключових етапів історії України: виникнення українського козацтва. запорозька січ. національно-визвольна війна під проводом богдана хмельницького. становлення гетьманщини.

Щоб зрозуміти цей матеріал, важливо бачити зв'язок між політичними рішеннями, соціальними змінами, культурою та повсякденним життям людей.

Матеріал подано як конспект-презентацію: визначення, дати, таблиці й схеми можна використовувати для пояснення і самостійного опрацювання.

Історичний фактор	Що він змінює	На що звернути увагу
Причини виникнення козацтва	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Запорозька січ як військово-політичний центр	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Причини війни 1648 р.	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися
Основні битви і дипломатія хмельницького	впливає на владу, суспільство, культуру або економіку	які групи виграли, які втратили, які наслідки залишилися

Алгоритм аналізу

1) Назвіть явище. 2) Вкажіть час і місце. 3) Поясніть причини. 4) Назвіть учасників. 5) Сформулюйте наслідки для українського суспільства.

3. Основний зміст теми

Пункт	Пояснення
Походження козацтва	Козаки формувалися на прикордонні степах як воїни, мисливці, землероби, ухадники й оборонці від набігів.
Запорозька Січ	Була військово-політичним центром із виборністю старшини, радою, дисципліною і традиціями.
Причини війни 1648 р.	Соціальний, національно-релігійний і політичний тиск Речі Посполитої викликав масовий вибух.
Битви і дипломатія	Перемоги 1648 р. змінили баланс сил; договори визначали статус Війська Запорозького.
Гетьманщина	Постали органи влади, військо, адміністрація, фінанси і дипломатія козацької держави.

Проміжний висновок

Історичні події не існують окремо: економіка, влада, культура, війни, соціальні групи й міжнародна ситуація взаємно впливають одна на одну.

Типова помилка

Не зводьте відповідь до переліку дат. Історія вимагає пояснення: чому подія стала можливою, які сили діяли, кого вона посилила або послабила.

4. Причини, перебіг і наслідки

Причина / умова	Як проявлялася	Наслідок
Причини виникнення козацтва	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Запорозька січ як військово-політичний центр	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Причини війни 1648 р.	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Основні битви і дипломатія хмельницького	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність
Гетьманщина як форма державності	створювала нові можливості або конфлікти для українців	впливала на політичний розвиток, культуру, права або державність

Запам'ятай формулу відповіді

Повна відповідь з історії має містити не тільки “що сталося”, а й “чому сталося”, “хто брав участь”, “чим завершилося” і “чому це важливо”.

Причини	Подія	Наслідки
передумови, суперечності, інтереси груп	конкретні рішення, війни, реформи або організації	зміни у владі, правах, культурі, території, суспільстві

5. Діячі, організації та суспільні сили

Хто / що	Роль у темі
Богдан Хмельницький	очолив Національно-визвольну війну і державотворення.
Дмитро Вишневецький	пов'язаний із ранньою історією Січі.
Козацька старшина	керувала військом і адміністрацією.
Річ Посполита	держава, проти політики якої вибухнуло повстання.
Кримське ханство	союзник Хмельницького на першому етапі війни.

Методична підказка

Коли називаєте історичну особу або організацію, одразу пояснюйте її дію: створив, очолив, підтримав, заборонив, реформував, проголосив, придушив.

Питання до діяча/організації	Відповідь має містити
Яку мету мав?	політичну, соціальну, культурну або військову мету
Якими методами діяв?	реформи, війна, дипломатія, пропаганда, самоорганізація
Який наслідок?	що змінилося після його/її діяльності

6. Основні поняття

Поняття	Коротке визначення
Козацтво	вільна військова спільнота прикордоння.
Запорозька Січ	укріплений центр козацького життя за Дніпровими порогами.
Гетьман	керівник козацького війська і держави.
Гетьманщина	козацька держава середини XVII-XVIII ст.

Поняття	Як використати у відповіді
Козацтво	Скажіть: «Козацтво - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.
Запорозька Січ	Скажіть: «Запорозька Січ - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.

Поняття	Як використати у відповіді
Гетьман	Скажіть: «Гетьман - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.
Гетьманщина	Скажіть: «Гетьманщина - це ...», а потім наведіть приклад із теми уроку.

Як відповідати

Визначення потрібно не зазубрювати механічно, а пояснювати своїми словами і наводити історичний приклад із теми.

7. Основні дати

Дата / період	Подія / значення
1556	заснування укріплення Дмитром Вишневецьким на Малій Хортиці.
1648	початок Національно-визвольної війни.
1648	битви під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями.
1649	Зборівський договір.
1654	Переяславська рада і московсько-українські домовленості.

Хронологічна стрічка

1556 → 1648 → 1648 → 1649 → 1654

Як вчити дати

Дати варто групувати за логікою: передумови → ключова подія → наслідки. Тоді вони не перетворюються на випадковий список.

8. Схема для розуміння

Що відбувається	Механізм	Результат
Походження козацтва	ключові дії та суперечності	історичний результат
Запорозька Січ	ключові дії та суперечності	історичний результат

Що відбувається	Механізм	Результат
Причини війни 1648 р.	ключові дії та суперечності	історичний результат

Схему можна використати як план усної відповіді або як основу для короткого письмового конспекту.

Завдання	Як виконати
Перетворіть схему на текст	кожен рядок схеми запишіть як окреме речення з причинно-наслідковим зв'язком.
Додайте факт	до кожного рядка підберіть дату, особу або приклад із теми.

9. Підсумок уроку

Теза	Пояснення
1. Козацтво стало новою військово-соціальною силою українського суспільства.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.
2. Тему потрібно розуміти через зв'язок причин, дій учасників і наслідків.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.
3. Для повної відповіді використовуйте поняття, дату, приклад і власний висновок.	Це положення треба вміти підтвердити фактом, датою або прикладом із уроку.

Відповідь на проблемне питання

Тема «Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ. Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького. Становлення Гетьманщини» показує, що українська історія розвивалася через поєднання внутрішніх процесів і зовнішніх викликів. Її значення потрібно оцінювати за впливом на права людей, культуру, державність і національну ідентичність.

Для усної відповіді

Починайте з короткої тези, далі наведіть 2-3 факти, одну дату і завершіть власним історичним висновком.

10. Перевір себе

Рівень	Завдання
Базовий	Дайте визначення 3-4 основних понять уроку. Назвіть 3 ключові дати.
Середній	Складіть хронологічний ланцюжок подій і поясніть, чому вони пов'язані.
Достатній	Порівняйте дві сили, організації або явища з теми за критеріями: мета, методи, наслідки.
Високий	Дайте аргументовану відповідь на проблемне питання уроку. Використайте щонайменше два факти і одну дату.

Міні-тест	Варіанти відповіді
1. Найважливіше в темі - це...	А лише дата; Б причина, перебіг і наслідки; В тільки прізвища; Г випадковий факт.
2. Повна історична відповідь має містити...	А поняття, дату, приклад і висновок; Б тільки емоцію; В лише цитату; Г тільки переказ назви.
3. Історичне значення події - це...	А її вплив на подальший розвиток; Б місце на сторінці; В складність назви; Г кількість учасників.

Відповіді

1 - Б; 2 - А; 3 - А.